

azért inkább ez utóbbira hajlik. Viszont Csokonai évfordulós siratásának visszavisszatérő lamentáló tónusa abból származik, hogy — az ő terminológiájával élve — nem az előző ciklus utolsó fázisához tartozó igények mércéjén méri, hanem az új ciklus első, romantikus, sőt néha második, a romantika személyességét megőrző, egyben művészetét meghaladó klasszikus fázisának igényeit támasztja vele szemben. S ennek a mércének zavaró mozzanatai érződnek a Berzsenyi-tanulmány belső feszültségein is: alig hiszem, hogy az additive szerkesztő és az ihletett költő két véglete, valamint a különböző időpontokban születettnek, egymásnak világérzésben és létértelmezésben ellentmondónak vallott, Martinkó szerint ódai és elégiai versrészsre széttagolható Foházkodásról mondott ama megállapítása, hogy a különböző időszakban készült költemény „egy romlatlan, meghamisíthatatlan ihletegész költeménnyé valósulása”, befogható egy dialektikus ellentmondás pólusai közé.

De Martinkónak azok a tanulmányai is, melyek vitathatóak, termékeny szempontokban rendkívül gazdagok. Azok pedig, melyekben ismeretei és jó értelemben vett elfogultságai, vagyis irodalmi eszményei nem zavarják, hanem kölcsönösen segítik egymást, olyan eredményeket hoznak, melyek döntő mértékben hozzájárulhatnak a magyar irodalomtudomány megújulásához; nem véletlen, hogy az elmúlt évtizedek irodalomtörténetírásával sokszor elégedetlen fiatal irodalomtörténészek és az irodalomszakos egyetemi hallgatók körében oly méltán elismert munkássága. (*Szépirodalmi*, 1977.)

CSETRI LAJOS

Györffy György: István király és műve

Államalapító első királyunkat igazságossága, politikai bölcsessége, szervezőképessége történelmünk egyik mindenkor legtiszteltebb személyévé tette. A halálát követő trónviszályok okozta bizonytalan politikai helyzetbe került magyarság szemében István kora már akkor a szilárd, független állami létet jelentette.

Történelmünk folyamán uralkodóink, törvényhozóink sokszor hivatkoztak István királyra, saját intézkedéseiket igazolni véelve. A ránszakadt Habsburg-uralom aztán végleg megfosztotta vagy megfosztani igyekezett a magyarság szemében István királyt és művét annak lényeges vonásaitól, s alakította ki a jámbor szent képét. Tiszteltették áldást osztó jobbkezét, feledtetve, hogy nem csak áldást, de halált is osztott, ha az igazság úgy kívánta. Korábbi történetkutatásunk is részese e kép kialakításának.

Néhány évtizeddel ezelőtt már történetek gyenge kísérletek a hamis kép megváltoztatására. Ezek inkább csak arra szorítkoztak, hogy bírálták a régit, de újat nem adtak helyette, illetve amit adtak épp' oly hamis volt. Időszerű volt tehát az állammá szerveződő X. századi magyar társadalmat, még inkább az alakuló államot és vezetőit — Géza fejedelmet, István királyt és művét — történeti és régészeti források alapján újraértékelni. E nehéz, sokrétű, hatalmas tárgyi tudást igénylő történetészfeladatot végezte el Györffy György az *István király és műve* című korfeldolgozó munka megírásával.

Egyik legnagyobb értékének tartjuk, hogy a X. századi magyar társadalmat szerteágazó történeti valóságában mutatja be. Györffy történeti és régészeti forrásanyag-ismeretének birtokában biztos kézzel rombolta le a „lovasnomád magyar” hamis képét. De éppenúgy szétzúzta azoknak az elfogult történészeknek (mert sajnos vannak) hamis nézeteit, akik a X. századi magyarokban kóborló, rabló hordákat igyekeznek láttatni. A Györffy-adta kép: a X. század elején a Kárpát-medencét meg-

szálló magyar társadalom már rétegekre bomlott, differenciálódott sokrétűsége. Hosszú, elemző fejezetekben mutatja be a *termelő* magyarságot. Régészeti és nyelvészeti adatokkal száll szembe azokkal, akik a fejlettebb gazdasági ismereteket idegen eredetűnek vélik a magyaroknál, természetesen elismerve minden kölcsönhatást. Ám a Kárpát-medencébe költöző magyarság az övétől nem messze álló agrárviszonyokat talált az új hazában. A magyar köznép télen földházban lakott, sarlóleletek szerint földet művelt, s az állatsontleletek 34 százaléka a nem nomád gazdaságra jellemző szarvasmarha. Állattenyésztésre, földművelésre vonatkozó alapvető szókincsünk honfoglalás előtti. E mellett természetesen foglalkozik a vezetőréteg katonai kíséretével és azok harci cselekményeivel, ám ezt a katonai réteget a termelő magyarok tartották fenn.

Rendkívül fontos megállapítás — a gyér források ellenére is — a szolgálonépek berendezésének — a terménnyel adózók — X. századi eredeztetése, különbséget téve azonban az államszervezést megelőző, majd az azt követő között. Ám éppen annak kimutatása, hogy az államszervezés előtt is megvolt, bizonyítja a X. századi magyarság differenciált termelését, amely saját vezetőréteget el is tudta látni.

Kétségtelen, hogy az államszervezés eredménye, a keresztény királyság új minőségi kategória a magyarság életében, és ez Istvánhoz fűződik, még akkor is, ha voltak politikai, társadalmi és gazdasági előzményei, és utódai is fejlesztették. A központosítás és a szervezettebb udvari gazdaságok létrehozásában Géza fejedelemnek is komoly szerepe volt, mégis István volt az, aki az államot jellemző ismérveivel együtt megvalósította. Állama sajátosan volt magyar és európai egyszerre. Európai értelemben vett kora feudális királyság volt, ugyanakkor államszervezésében érvényesültek a magyar társadalomban már meglévő elemek; a területi szervezést feltelező várszervezet szavai magyar eredetűek. István tehát megtartotta a magyar szervezeti formákat, csak átszötte azokkal az elemekkel, amelyeket királysága megkívánt. Egyházszerkezete viszont teljes egészében az ő műve.

Többször — okkal és joggal — említettük a magyar gazdasági élet termelőkéességét. Fontos számunkra Györffy munkájának az a része, amelyben a király jövedelemforrásait tárgyalja. Ezek közül is elsősorban a bányászatot — só és fém: vas, ezüst — emeljük ki. Tudjuk, a vasművesek már Géza korában két „Vasvár” szervezetében dolgoztak, Vas és Borsod megyében. Jelentős volt az ezüsbányászat és ennek haszna. Az ezüstöt, illetve egy részét István verette pénzzé, elsőnek gyakorolva a pénzverés felségjogát. Az István által bevezetett — feltehetően 8 denárnyi — füstpénznek nevezett egyenes adó — 120—150 000 „füst”-öt, azaz háznépet számítva — 1—1,2 millió kivert pénzt igényelt. István pénzeinek gyakori előfordulása ezt alá is támasztja. István pénzei a belforgalmi igények kielégítése mellett azonban a külkereskedelemben is közkedvelt fizetési eszközök voltak; bizonyítják a Skandináviáig előkerülő XI. századi magyar pénzek.

Egyik megnyilvánulása a munka jelentőségének a megjelent számos ismertetés, kritika. Kitűnő történeiszink, publicisztikai személyek nyilatkoztak elismerőleg; van, aki alapkőnyvnek nevezi Györffy munkáját (Tamás István: Alapkőnyv az államalapítóról; Élet és Irodalom, 1978. 12. sz.) Természetesen minden, különösen egy korszakot szintetizáló munkának vannak vitatható részei. Ám ez elkerülhetetlen, amikor egy olyan korszakról van szó, ahol oly kevés a forrás, mint a magyar királyság kezdetén, sőt az azt megelőző időszakban. Györffy feltételezései, ha egyike-másika vitatható is, nem alaptalanok; az alternatívák közül a többinek nincs több alapja. Éppen ezért nem érthetünk egyet kiváló történésünknék, Fügedi Eriknek a kritikájával. (Valóság; 1978/6). Nem akarjuk most az ismertetések számát szaporítani, sem a kritikát értékelni, bár nem lehet elégszer hangoztatni, hogy István királyt és művét legjobban e könyvön keresztül ismerhetjük meg.

Az előzőkben főleg a gazdasági jelenségeket, értékeléseket emeltük ki. A magunk részéről azonban ezt tartjuk a legnagyobb eredménynek. Éppen a pusztá ismeretéstől való tartózkodás ment fel attól, hogy részletesen taglaljam Istvánnak Györffy által szuggesztíven megrajzolt államberendezését, és méltassam a történeti személyek, elsősorban István jellemábrázolását. Nem szólok a történeti események rész-

letes ismertetéséről, amit tulajdonképpen — történeti munkáról lévén szó — természetesen veszünk. Pedig ez egyik olyan része a könyvnek, ahol Györffy széles körű ismerete a legjobban kitűnik.

Györffy tanulmánya egy korszakot szintetizál. Természetes, hogy e korszakra vonatkozó egyéni kutatásának összefoglalása mellett fel kellett használja más kutatók eredményeit. Bőséges irodalomjegyzék tanúskodik arról, hogy Györffy ezt meg is tette.

Az István király és műve több történeti munkánál. Történetkutatásunk régi adóssága, hogy államalapításunk korát, folyamatát behatóan feldolgozza; ennek Györffy tett eleget e munka megírásával. Ám István király nem csak *egy* történeti személy a sok közül, műve nem *egy* alkotás a sok közül; ez az alkotás a ma is fennálló magyar állam. Utaltunk arra, hogy Istvánt sokféleképpen értékelték történelmünk folyamán. Volt idő, amikor tagadták kultuszának jogosultságát. Györffy István királyt visszaadta a magyarságnak, bizonyítva, hogy ezer év távlatából is méltó a magyar állam alapítójának kultuszára. (*Gondolat, 1977.*)

GEDAI ISTVÁN

Bakay Kornél: A magyar államalapítás

A közelgő ezredforduló ugyan a magyar államalapítás millenniuma is lesz egyzersmind, történeti értelemben azonban a magyar államalapítás nem azonosítható egyetlen történeti eseménnyel, István király megkoronázásával. A magyar állam születése történeti folyamat, amelynek kezdetei a honfoglalásig nyúlnak vissza, megszilárdítása, európai elfogadtatása egészen a 11. század végéig tartott. Erről a majd két évszázadnyi magyar történelemről ad összefoglalást Bakay Kornél könyve.

A történeti érdeklődésnek mindenkor fókuszában állott a magyar államalapítás, és a tudomány igyekezett is ezt az érdeklődést kielégíteni: régészet és történettudomány e folyamat részleteiről rengeteg adatot föltárt már. Ugyanakkor a források szűkszavúsága, a magyar államalapítás tagadhatatlan egyszerűsége markáns, a konkrét sajátosságokat megragadó szintézist nem tett lehetővé. (Eltekintve Györffy György nemrég megjelent, *István király és műve* című összefoglalásától, amelynek olvasói és kritikai befogadása most van folyamatban.) Nem sikerült maradéktalanul a népszerű összefoglalás Bakay Kornélnak sem.

Mi az a tudományos feladvány, amelyet e két évszázad kutatóinak — régészeknek, történészeknek — meg kell fejteniük? Bakay meg sem említi, annyira ismertnek veszi, hogy a magyarság volt az egyetlen nomád (vagy félnomád) etnikum, amelynek sikerült az államalapítás, és így beilleszkedve fennmaradt Európa népei között. Ennek a világtörténeti teljesítménynek köszönhetjük, hogy nem jutottunk a hunok, az avarok sorsára — akiből még hírmondó sem maradt.

A páratlan folyamat kezdete és vége viszonylag tisztán áll előttünk: a földműveléssel, kézművességgel már megismerkedett, de még tagadhatatlanul vándorló-nomadizáló magyarság egyike a kelet-európai sztyeppevidék hasonló fejlődésű, különböző uralmi szervezetnek váltakozva alávetett, majd önálló népeinek. Ez a nép hajtja végre a „honfoglalást”, amelyet itt azért említhetünk idézőjelek között, mert nem tudjuk bizonyítani, hogy csak újabb, vagy valóban végleges hazának tekintették-e a Kárpát-medencét. És eltelik két évszázad: az államalkotó magyarság Európa egyik szolid, megbecsült, közepes erősségű országát teremti meg; amelynek története a 12. századtól szerves része Európa történetének. Ahogy Illyés Gyula fogalmazza: részese keresztes hadjáratoknak, volt reformációja, vannak jakobinusai. A nagy kér-